

סביבות

מדרשת שדה בוקר · המשרד לאיכות הסביבה

בנימין בן אליעזר (פואד)
מרדכי (מוטה) גור
אהרן יריב
ישראל אלדד
רחבעם זאבי
יהושע זטלר
עבד אל והב דראושה
מרדכי (מור'לה) בר־און
מאיר פעיל
מירון בנבנישתי
ס. יזהר
חיים גורי

אגודת
התורה
והמצוות

תבוסה

שיחה עם ד"ר ישראל אלדד

י.א. ציוני. תואר שלישי בפילוסופיה: המטפיסיקה של התת-מודע, סינתזת הרטמן - הגל - שופנהאור.

מרצה במדעי הרוח: היסטוריה, תולדות הציונות, עורך הבטאון 'סולם' 1950-1963. תרגם את כתבי ניטשה: 'שקיעת האלילים', 'הנה' האיש', 'אנטיכריסט', 1973; 'כה אמר זרתוסטרא', 1975; 'דמדומי שחר', 1985; 'הולדת הטרגדיה', 1985; 'הרצון לעוצמה', 1986. תרגום: ניטשה / וולטר קאופמן, 1982. עורך העיתון ההיסטורי 'דברי הימים' (Chronicles); 'מעשר ראשון', 'זכרונות מהמחתרת', 'הגיונות המקרא', 'דגש חזק', הוצ' שוקן, 'ירושלים אתגר' (יחד עם בנו אריה אלדד) 1978.

רקע: קטעים משיחה אתו ב'סביבות' 26, אפריל 1991

"...סביבות: האם התנועה הציונית, ה'ז'בוטינסקאית, היא עבורך ביטוי של 'רצון לעוצמה'?"

אלדד: (איטי) יש כאן שכבה מודעת ושכבה בלתי-מודעת. השכבה המודעת - נטייתי ובחירתי בתנועתו של ז'בוטינסקי, היתה המשך הגיוני, לוגי, עקבי, של הציונות שספגתי בבית אבי - כפתרון לבעייתו הקיימת של העם היהודי. סכנה קיומית אם משמד ואם מהשמדה. לא בחרתי בקומוניזם. לא הצטרפתי ל'בונד'. ז'בוטינסקי הבהיר לי באורח נחרץ כי הדרך לפתרונו הקיומי של עמנו איננה גם דרכו של אוסישקין - דרכם של 'חובבי ציון' - עוד מושבה ועוד עז... אלא בדרך של 'יצירת מצרים' טוטאלית - של טראנספּר יהודי והקמת מדינה יהודית ריבונית לאלתר!...

"...סביבות: איך אתה מסביר את ויתורכם על עבר-הירדן המזרחי, על מפת-היעד של 'רק-קָד'?"

אלדד: כשהצטרפתי לתנועת לח"י בשנת 1941, אל ארגון אברהם שָׁרֶן - 'יאיר', אחד הדברים הראשונים ששמעתי ממנו היה על **מפת 'רק קָדו'** - שהיתה סמל האצ"ל - 'שתי גדות לירדן' - "...מה לנו ולמפה הזאת?! זוהי מפת המנדט הבריטי, חלק מן החלוקה האימפריאליסטית של המזרח-התיכון לאחר מלחמת העולם הראשונה! זוהי מפת האימפריה שנגדה אנו נלחמים!... לנו יש שתי מפות: מפת ההבטחה מספר בראשית "מנהר פרת עד נחל מצרים"... ומפת המים של ההסתדרות הציונית משנת 1920, אשר שורטטה על-ידי אהרן אהלנסון - 'מגלעד לים'... הידרו-ציונות!... בימי אותה ועידת השלום בפאריס לא ידעה ההסתדרות הציונית מה להשיב כאשר נשאלו נציגיה: אלו גבולות אתם רוצים?... ואז הוזעק אהלנסון מלונדון והגיש את המפה המעשית הזאת.

סביבות: מפת 'רק כך' גובלת עם עיראק...

אלדד: בריטניה וצרפת חילקו ביניהן בסרגלים את המזרח-התיכון. (מרים קולו) בזכותן קמה האומה הירדנית' הגדולה!... אנחנו צריכים לצייר לעצמנו את מפת הציונות... ולא אחרים עבורנו. לכן מפת 'רק כך'! פסולה...

סביבות: מהי לפי תפיסתך מפת-היעד של הציונות עכשו?...

אלדד:... לשאלת **מפת-היעד**. תוך כדי מלחמת ששת-הימים נפגשתי עם האלוף עזר וייצמן. אחת התפיסות שהועלו אז היתה להמשיך להתקדם מזרחה מרמת-הגולן, לשחרר את הר-הדרוזים ולכונן תיץ בין סוריה לממלכת ירדן. ושאלו אותו עתונאים: "עד היכן אתם רוצים להתקדם?...". והוא חיך ופסק: "עד היכן שייזמינו אותנו...". - יש מפת-יעד עיקרית, מהותית, לעם היהודי; מפת גרעין. וסביבה ישנם איזורי התפשטות, כרצון לעוצמה. יש לנו תמיד מוטיבציות מסעירות: טעמי בטחון, צרכים כלכליים; ומוטיבציות היסטוריות. רק נדירות מופיע רצון חשוף לעוצמה. ולא מדובר רק בתקומת עם ישראל כאן, אלא בתולדות כל העמים.

סביבות: מהו יחסך ליתכנית אלון?

אלדד: בשנת 1983 פרסמתי מאמר בבטאון 'נקודה' בשם: 'מפת אלון על-תנאי' והותקפתי קשות על-ידי 'גוש אמונים'. בראיון שנתתי לאחרונה ליעל דיין,* הבעתי נכונות לוותר על שקם בתנאי שניישב בחצי מיליון יהודים את מדבר שומרון, את בקעת הירדן, את מדבר יהודה ואת דרום הר חברון; והותקפתי על-ידי ידידי הקרובים ביותר... "גם אתה...!"...

...אני מעריך שלא רק אלון אלא גם בן-גוריון האמינו שיש להאחז באפשרי ולהמתין להזדמנויות היסטוריות כדי להגיע לארץ-ישראל שלמה. הויכוחים היו על העיתוי, על הטקטיקה...
ואני אומר כיום: כן ל'מפת אלון' - תוך איכלוס יהודי צפוף של בקעת הירדן - עם עולי רוסיה! - עד להזדמנות ההיסטורית הבאה, שודאי תבוא, באשר אין בסיס, לא היסטורי ולא פרגמאטי, לקיומה של 'פלשתינה' בשכם וסביבותיה...
ובלי ירושלים כמובן...

...סביבות: מהו הפתרון לירושלים, העיר המשוסעת שתי וערב, המקוטבת, המקצינה והולכת? מהו מיתאר-היעד שלה, לפי תפיסתך?

אלדד: (איטי) אם אני נגד כל נסיגה תמורת שטחים; אם אני בעד החלת החוק הישראלי על כל עבר-הירדן המערבי - על אחת כמה וכמה בירושלים. ואגב, אינני פוחל במושג "פיבוש". 'תנועת העבודה', בתקופת הויטאליות שלה, נאבקה על 'פיבוש' השממה, על 'פיבוש' העבודה; ישוב של הקיבוץ המאוחד נקרא רמת הפובש - - היום פוחדים מן המלה הזאת - - ירושלים היא בירת עבר-הירדן המערבי. הבעיה היא מה לעשות עם הפלשתינאים ולא מה לעשות עם ירושלים. שאלה אותי יעל דיין באותו ראיון, מהו יחסי אל אביה. אני מאשים אותו אישית בהסתבכות שלנו בעיר הזאת ובהר-הבית בפרט! 'מלחמת ששת הימים' היתה הזדמנות לפתור סופית את 'בעיית ירושלים', כאשר דיווח מח"ט הצנחנים מוטה גור 'הר הבית בידינו?'... הר-הבית הוא המפתח ההיסטורי של ירושלים, של העם הזה. כאשר עליתי כמה שעות אחר-כך אל

* 'לסגור, לעצור, לגרש' / 7 ימים, 'ידיעות אחרונות', 9.11.90.

רחבת ה'הר', השתַעַר עלי חייל מילואים נרגש, מאובק ומפויח - חיים גורי, מפקד פלוגת חי"ר מילואים - "ראיתי פה לנגד עיני את הקנאים! ... אשר לחמו כאן אחרונים ברומאים..." האמנתי לו... משורר רואה מראות... ובשעה שתיים הופיע שם שר הבטחון משה דיין עם הפמליה שלו... הוריד את הדגל העברי שחייל צה"ל הניף על תורן מאולתר כמה שעות קודם לכן, הוריד את פלוגת הצנחנים של מוטה, מסר את האתר למועצה המוסלמית - הוואקף, והודיע לתקשורת העולמית: ...לא איכפת לי אם יתנוסס פה דגל ירדני או סעודי!..."

יש צמתיים היסטוריים שבהם משגה יכול להיות בכייה לדורות. מירון בנבנישתי אכן מגדיר כך שעה זו ומעשה זה. אז הבינו הערבים ששום דבר לא נגמר... הם על הר־הבית ואנחנו מסתופפים אל הכותל למטה... ואירע גַס - טְדי ציווה להרוס את שכונת המוגרבים - לא התלבט, לא שאל את הפְּנֵט וועדוּתִיה... לו היה מהסס, היתה עד היום אותה סימטה מחפירה שבה היו היהודים מצטופפים בתפילתם ליד הכותל, סמל החורבן... כאשר בעוד הברזל חָם צריך היה להרוס את כל העיר העתיקה שבתחום החומות... את מבוך הסימטאות הריחני הזה... שאליו כה מתגעגע עמוס קינן...

לו תפסה ההנהגה הלאומית דאז את הצומת ההיסטורית של 'ששת הימים' היו יהודה ושומרון, כמו לוד ורמלה בשנת '48... אז נתן בן-גוריון לאלון (במבצע 'דני') את ההוראה 'לגרש!' ושישים אלף תושביהן 'עודדו' לנוע מזרחה... במקום זאת התחננה ממשלת אשכול לרגלי המלך חוסיין, אשר החל להפגין את העיר המערבית, עד השעה 11.00!... ולמרבה הנס הוא לא הפסיק... אם כי אשכול רצה את ירושלים המזרחית לא פחות ממני... ערביי הגדה המערבית התכוונו שנעשה להם מה שהם היו עושים לנו ללא ספק... וזו היתה השעה לגשרים פתוחים מזרחה!

סביבות: אם הצעת לגבי ארץ-ישראל 'תכנית אלון על תנאי' - מהן השלכותיה על ירושלים?

אלדד: יש קונצנזוס לאומי על ירושלים מאוחדת אחת, וזה בלתי-הפיך... טדי בא הנה לפני כמה ימים לשכנע אותי להשתתף בטכס כחתן 'יקיר ירושלים' יחד עם ישעיהו לייבוביץ. הצעתי להעניק לו את התואר 'יקיר ירושלים המערבית'

ולי להעניק את תואר 'יקיר ירושלים המזרחית'... 'יקיר הר־הבית'... אין ספק כיום, שעקב מִחדלינו, ירושלים כיום היא לֵב האינתיפאדה היא המוקד... מי שחשב, או הישָלה את עצמו, שרק מזרח־ירושלים מופה אינתיפאדה, בא רצח השלושה בִּבְקָעָה והיכהו על פניו... שאלתי את פרופ' מנחם ברינקר בתכנית מוקד האחרונה: "...איפה רצחו את י.ח. ברנר שְלֶךְ? האם ממזרח לקו הירוק?!... האם היה ברנר פּוֹבֵשׁ?!... בירושלים תוכרע ההתמודדות הזאת. חוסיין לא צריך את שכם... הוא צריך את הר־הבית ... העולם המוסלמי לא צריך את שכם, אלא את הר־הבית...

(איטי) כשאני עולה להר־הבית וקורא תהלים, תוך דקה בא שוטר ומסֶלֶק אותי... מה אני עושה... אני מצטרף לקבוצת צליינים גרמנים... תהלים בגרמנית מותר לי...

סביבות: מהו הפתרון להר־הבית, לפי תפיסתך?

אלדד: כיפת הסלע לא היתה מסגד עד 1930. רק המופתי חאג' אמין אל־חוסייני הפך אותה למסגד. היה זה מבנה - יד זכרון לבית המקדש. חוסייני היה מדינאי גדול...

סביבות: מהו הפתרון?

אלדד: כיום, אינני מדבר על ימות המשיח, אינני מציע להזיז את אל־אֶקְצָה ואת כיפת הסלע לאתר חלופי, כמו שמוצע עתה בהודו בין ההינדים למוסלמים. מה שצריך להיעשות הוא פתיחת הר הבית לעם ישראל! הכללת הר הבית בבירת ישראל, כאשר נכללים ופועלים בו שני המסגדים הקדושים למוסלמים - ביטול מוחלט של המונופול האיסלאמי על רחבת הר־הבית והכרזתו כרחבה אוניברסלית בין־דתית, בריבונות עברית מלאה!

רחביה, ירושלים, 29.11.90 "

□

ישראל אלדד עכשו !

סביבות :מהי הרגשתך, הבוקר, יומים לאחר לחיצת הידיים רבין-עקנאט על מדשאת הבית הלבן והחתימה על הסכם ההפרה ההדדית שלנו עם אש"ף?

אלדד: (איטי) בשאלה הזאת יש שני מפלסים: אחד פוליטי ואחד היסטוריוסופי. במישור הפוליטי אני חש תחושה של תבוסה. לו היתה זו רק תחושה אישית שלי של תבוסת הקו הפוליטי שבו בחרתי ועל-פיו לחמתי מאז הצטרפתי כנער לתנועה הציונית - מילא... זו דרכם של החיים הפוליטיים. אך התחושה הזאת נוקבת הרבה יותר, חודרת הרבה יותר, היא של **תבוסת הציונות**.

סביבות: טוטאלית?

אלדד: תבוסה טוטאלית, היסטורית. היה לפני כ-15 שנה הסכם עם מצרים. לכל עם יש נצחונות וכשלונות לאורך דרכו, של התרחבות ושל הצטמקות הייתי רוצה מאד שכל סיני יהיה בידינו. בן-גוריון וגולדה, על-פי דרכם, היו מוותרים על כחצי ממנו, היו מסכימים לנסיגה חלקית, לחלוקה שלו, אולי בקו רפיח - שרם אל-שייך. סיני, הן עבורנו והן עבור מצרים לא היתה ארץ מולדת. ניתן היה להשיג את חלוקת סיני והיה זה **בגין** שהפך את נצחון מלחמת ששת הימים לכשלון. הוא העריך שויתורו הכולל על סיני ייתן לו יתרון ביהודה ושומרון, ובכך טעה. וזה היה אבי כשלון ועידת מדריד. **בכך אני מאשים את בגין** יש לי פחות טענות אל רבין... בגין אמור היה לייצג קו של ציונות לאומית יותר. שאפתנית יותר מבחינת הגבולות. קו כשלון אחד עובר מקמפ דיוד - מדריד - אוסלו - ושינגטון... פניעתו של בגין בקמפ דיוד היא אם הכניעות שבאו אחריה - וכניעת שלשום!

סביבות: סדרה טראגית של כניעות?

אלדד: כן. אך לא סיימתי עוד בנושא כניעת סיני. השיבה מרצון אל גבול סיני מה-4 ביוני 1967 היתה משגה וחטא יסודי. גבולות אינם אקסיומות בהיסטוריה.

הם ניידים. צד מנצח מעתיק את גבולו אל תוככי הטריטוריה של הצד המנוצח. קו רפיח - טבה המופרך, 1906, לא היה יותר מהסכם בין האימפריה הבריטית לאימפריה התורכית שהיו ואינן עוד... בנסיגתו של בגין אל הקו הזה הונח היסוד לדרישות סוריה כיום לנסיגתנו המוחלטת מרמת הגולן!... למה לסוריה מגיע פחות!?!...

משגהו החמור השני של בגין היתה ההפרה בַּיְשׁוֹת הפלשתינית. אמש בטלביזה הזכירו את הכרזתה של גולדה מראשית שנות ה-70: פלשתינים יוק! אין עם כזה. בכך היא היתה קרובה מאד לציונות שלי. כל יהודי העליה הראשונה, השניה, השלישית והרביעית היו פלשתינים תחת השלטון העות'מאני ותחת המנדט הבריטי Palestine... ברגע שבגין הכיר בַּיְשׁוֹת הפלשתינית נולד הסכם אוסלו. בגין הוא שהניח את אבן הפינה לתבוסה הזאת.

אין עם פלשתיני. אין ולא היה. בגין הוא שהוליד אותו... 'ההפרה ההדדית' היא אסון קָיִי אני הרוס עד היסוד. על 'הפרה הדדית' יכולות להכריז שתי מדינות ריבוניות... הַקְרָפָה הזאת העם היהודי בן שלושת אלפי השנים, שאֵלמֵלִי היה קיים לא היתה ירושלים, לא היתה נצרות ולא איסלם, זכה להפרתו של אָרְגוֹן המַרְצָחִים אש"ף... אני מתהלך בתחושה של השפלה, של בַּזְיוֹן ממש...

סביבות: האם רבין, רמטכ"ל מלחמת ששת הימים, הוא בּוֹגֵד?

אלדד: מתחוללת כיום הגזמה במושג 'בוגד' ובמושג 'בגידה'... מתחוללת אינפלציה במושגים האלה. לכך אינני שותף, אבל אוכל לומר: ערפאת איננו בוגד...

סביבות: חזית הסירוב, האיסלם הקיצוני, הכתירו אותו כ'בוגד בן-מֹת'. האם שני 'בוגדים' לחצו ידיים שלשום על מדשאת הבית הלבן?

אלדד: לא. ערפאת הוא טקטיקן. הוא לא ויתר אף שעל מפלשתין כולה. הוא מאמין בתורת השלבים. הוא, אש"ף והאומה הערבית כולה רואים בנו צלפנים, שאת תולדותיהם ואת תולדות תבוסתם לומדים בשקידה בבתי-הספר בשכם, בגנין וברמאללה, כאן על-יָדֵי... ובמזרח-ירושלים... כל דברי האהבה שהרעיף

עלינו ערפאת הם דברי הַבֵּל... אין לי טענות לרבין. מפא"י אף פעם לא האמינה במַפְת' רַק כַּךְ!, אך האצבע המאשימה שלי מצביעה על קמפ דיויד. שם החלה הבגידה... אבותיה של מפא"י היו אחד-העם וא.ד. גורדון. מפא"י היתה לכל אורך דרכה פְּרַגְמָטית, פְּשָׁנִית. לכן לא בחרתי בה, אלא בז'בוטינסקי.

סביבות: בנאומו בישיבת סיעות הקואליציה ב-30.8.93, הכריז רבין (סוף-סוף) - "אני חסיד 'תכנית אלון'!". בשיחתנו הקודמת הייתָ בעד 'תכנית אלון על תנאי'. * מהי גישתך, כיום?

אלדד: את 'תכנית אלון על תנאי' ניסחתי כשעמדה לקום אחרי פרישתו של בָּגִין 'ממשלת האחדות הלאומית'. הלכתי אל יצחק שמיר והצעתי לו את 'תכנית אלון כפְּשָׁרָה טריטוריאלית'. את הפשרה הטריטוריאלית הראשונה קיבלה הציונות בשנת 1922, כאשר ויתרה על חֲצִיָה המזרחי של ארץ-ישראל... התקשורת מדווחת שהנשיא הצעיר קלינטון, כדי להכין את עצמו לטקס לחיצת הידיים, קרא כל הלילה את ספר יהושע... הצעתי לשמיר את פשרת 'מַפְת' אלון בתנאי מפורש שבקעת הירדן ומדבר יהודה ייושבו מיידית בחצי-מיליון יהודים, תוך דילולו של 'גוש דן' הזה... תחושתי היא וחרדתי היא שבגדו גם בה! לו היו רבין ופֶּרְס מצהירים: חצי שומרון לנו וחצי שומרון לכם - ניחא... אך במקום זאת ממלמלים על מיני 'הסדרים'. לו היו מכריזים: חצי גוֹלָן לנו וחצי גולן לכם! תחושת העומק החמורה שלי היא, שממשלת השמאל הזאת אורזת את המזוודות כדי לחזור אל גבולות ה-4 ביוני 1967. מוכנים לא להוריד את הישובים בבקעת הירדן! מציעים להם להתקיים בתוך האוטונומיה! כלומר בתחומי המדינה-הפלשתינית-בִּדְרֵךְ! בחסות יחידות של האו"ם... כלומר גם בקעת הירדן איננה בארצו של עם ישראל... והלא עצם התגשמותה של הציונות, של המדינה-בִּדְרֵךְ היתה הקמת עוד ישוב ועוד ישוב, עוד דונם פה ועוד דונם שם... זוהי נסיגת התנועה הציונית, אולי אל סוּפָה... אולי אל אחריתָה...

סביבות: ירושלים לא נזכרת במסמכי ההכרה ההודית שנחתמו שלשום. האם אנחנו מסוגלים לרדת מן האַקְסִיוֹמָה של 'ירושלים השלמה' ולכוֹנֵן אותה

כאָד ערים יהודי-ערבי, תוך איפשור עצמאות-מינוס לעיריות הערביות
שבה? האם ניתן לכונן את הר-הבית כאתר תלת-דתי?

אלדד: בוא, ראשית כל, נצמצם את היריעה: לנצרות אין אינטרס בהר-הבית.
יש לה בבית-לחם, מקום הולדתו של ישו היהודי, ויש לה במסלול צעידתו את
אתר הצליבה שלו, והמקום שבו הוא אמור לקום לתחיה כמשׁיח. הר-הבית
עצמו הוא בויכוח בין האיסלם לבין היהדות. הנוצרים ביקשו למחות את
תודעת הר-הבית כאתרו של בית-המקדש. שנית, קדושת הר-הבית לאיסלם
בנויה על הַזְּיָה, על חלומו של מוחמד, שבו העלה אותו ג'יבריל - המלאך
(המושאל) גבריאל השמימה מן האתר הזה. ירושלים היתה למעלה מאלף
שנה בירתו הארצית של עם ישראל, כך שזכותו הבלבדית עליה מושתתת על
ההיסטוריה ולא על מיסטיקה או מיתולוגיה... (מאיט) ואני בטוח בתוך-תוכי
שגורל ירושלים יכריע את גורלה של מדינת היהודים. ואני חש כיום חרדה
קיומית כפי שלא חשתי מעודי... אני יונגיאני ולא פרוידיאני. במימד המעמקים
של בני העם הזה מהווה ירושלים את פור מחצבתנו ואת פור הוּתְנוּ. בלעדיה
נעלם מעל במת ההיסטוריה לבלי שוב...
הר-הבית הוא ההחמצה הגדולה של מלחמת ששת הימים. כבר ביממות
הראשונות לאחר כיבוש העיר העתיקה היתה הממשלה חייבת להכריז על
שחרורו, כפי שעשו המִכְפֵּיִם. את בית המשפט העליון המפואר, שנחנך
לאחרונה בגבעת רם, היינו צריכים להקים שם. זה היה רגע ההחמצה הגדולה
של ההגשמה הציונית. (איטי) הניחוש שלי הוא שהמשחק ששמו 'ירושלים'
מכור כבר. שמכרו אותה באוסלו...

סביבות: אם להתרומם-משהו אל נקודת מבט היסטורית, של מאת השנים
האחרונות - - אם אנחנו צופים יחד אל דמותו הַבְּהָה של הרצל, הנשען על
מעקה גשר נהר הַנְּוֶבָה - - צופה ללא הַגָּה אל מְדַשֵּׁאת הבית הלבן - -
היכן התחילה הטעות? היכן איבדנו את הדרך?

אלדד: (איטי) לא הייתי מכנה את זה 'טעות'. וגם לא 'כשלון'. על טעויות ועל
כשלונות ניתן להתגבר. את בגין ניתן להחליף בשמיר... אני חושש מאד שזוהי

תבוסה ... דומה שבתוך-תוכו של העם היהודי יש גורם, יסוד מהותי, שבגללו התחולל חרבן בית ראשון ובגללו התחולל חרבן בית שני... יסוד של קיום א-ממלכתי; של הישרדות מיעוט נשלט; של גלותיות מהותית. אותו גס היסטורי-פילוסופי של הישרדות גלותית דרך כאלפיים שנות גלות, דרך רדיפות, גירושים, פרעות, פוגרומים ושואה. כושר היסטורי של הישרדות גלותית. הרבי מלובביץ' כתב לי מניו-יורק: "אנחנו כאן בברוקלין מקיימים את עם ישראל יותר מכם שם, במזרח-התיכון..." כאשר האמונה העיקשת בביאת משיח בן-דוד היא אינטגרלית לקיומנו, בלי תלות כלשהי במדינות ערב ובג'יהאד האיסלמי. הציונות ניתקה את עצמה מן היהדות הזאת, אך לא פיתחה מערכת שורשים תרבותית-רוחנית חלופית ראויה לשמה. כמו שאמר המשורר נתן אלתרמן כחבר תנועת 'ארץ-ישראל השלמה' - "בגלל מדינת-ישראל שכחנו את ארץ-ישראל"... ואפילו בן-גוריון אמר באחד מרגעי המשבר: "...לא באנו הנה כדי לעשות שלום, או כדי להיות דמוקרטיה..." לא אותם אנחנו שרים בהימנון 'התקוה'... אלא כדי "...להיות עם חופשי בארצנו, ארץ ציון וירושלים"....!... המהלכים האחרונים הם בגידה בציון ובגידה בארץ-ישראל. התרחש בקע, קרע, בין ארץ-ישראל לבין מדינת-ישראל, המרחפת קרעים קרעים מעליה... לא רק נסיגה צבאית, אלא נסיגה לאומית, אשר חוששני, תהפך למנוסה...

סביבות: האם, כאפילוג, זוהי ראשיתו הטראגית של חרבן בית שלישי?

אלדד: המימד העתידי איננו היסטורי; הוא רגשות, פחדים קיומיים, אינטואיציות היסטורית ארעו שני חרבנות. הם מעידים ללא ספק כי חרבן בית שלישי הוא אפשרי... במו-ידינו... (איטי מאד) איכה ועד היכן ירדנו...

רחביה, ירושלים, 15.9.93

